

DOSTOJANSTVO ČOVJEKA I LJUDSKA PRAVA

Sveuč. prof. dr. Valentin Zsifkovits, Graz

1. UVOD

U spisu Papinske komisije »Iustitia et Pax«, koji je prihvaćen 1974. i tiskan godine 1975., a nosi naslov Crkva i ljudska prava, među ostalim, stoji: bilo je »vremena u povijesti Crkve u kojima se ljudska prava riječju i djelom nisu jačala i branila odgovarajućom jasnoćom ili energijom. Danas je Crkva po svojem nauku i svojoj djelatnosti važan činitelj na području ljudskih prava. Njezin se doprinos vrlo cijeni i društvo traži njezin savjet kako bi se ukupan trud oko punog priznanja ljudskih prava mogao pokazati djelatnim i plodnim.«

Ali moramo priznati da to nije bilo uvijek tako. Bilo je vremena u kojima je argumentima i institucionalnim strukturama bio kočen povijesni razvoj priznavanja ljudskih prava s građanske i crkvene strane.

Ipak smo svjesni toga da je držanje crkve u posljednja dva stoljeća naspram ljudskih prava bilo vrlo često označeno i neodlučnošću, i prigovorima i ograda-
ma. Katkad je na katoličkoj strani dolazilo čak i do snažnih reakcija protiv deklaracija ljudskih prava u duhu liberalizma i laicizma.¹

Kao objašnjenje toga negativnog stava papinske službe citirani spis dalje navodi:

»Duboke promjene izazvane novim idealima slobode, napretka i obrane ljudskih prava u prosvjetiteljstvu i francuskoj revoluciji, sekularizacija društva nasuprot klerikalizmu, neosporna nužnost suprotstavljanja indiferentizmu, naturalizmu i prije svega totalitarnom i antiklerikalnom laicizmu (liberalnom u mišljenju, ali neprijateljskom prema svakoj religiji): sve to često je ponukalo pape na oprez i odbijanje, a ponekad čak i na otvoreno neprijateljstvo i osudu.«²

¹ Crkva i ljudska prava, Spis Papinske komisije Iustitia et Pax, München, 1976, 8.

² Isto, 8.

2. KRŠĆANSTVO, DOSTOJANSTVO ČOVJEKA I LJUDSKA PRAVA

Ali – hvala Bogu – u povijesti Katoličke crkve nije bilo samo onoga što treba ubrojiti u neprihvatanje, pa čak i nepoštovanje ljudskih prava, nego i mnogočega što može vrijediti kao temelj, podržavanje i zaštita ljudskih prava, i to od osnutka ove Crkve do danas. Ovamo pripada i biblijska poruka da je čovjek stvoren na sliku Božju (Post 1,26), postanjem koje svakom čovjeku pridaje nedodirljivo dostojanstvo. S tim u vezi, ovamo se ubraja i činjenica da se prva Božja volja usmjerila na osnovne uvjete čovjekova bitka, prije svega na sam život (Post 2,7) i njegovu nepovredivost (9,6), zatim na čovjekov životni prostor (2,8), na sredstva za život (2,9), rad (2,15) te na odnos između muškarca i žene (2,18–25), a sve su to od Boga poklonjeni darovi koje nijedan čovjek ne smije drugome osporiti. Nadalje, kao temeljni pozitivni prilog kršćanstva ideji ljudskih prava valja spomenuti biblijsku poruku o očovječenju Boga u Isusu Kristu i s time povezan poziv čovjeku na sudjelovanje u životu trojednog Boga, što čovjeku iznova pridaje neizrecivo dostojanstvo. Stoga s pravom piše u jednoj božićnoj oraciji iz »Sacramentariuma Leonianuma«, najstarije zbirke molitava u zapadnoj Crkvi, koja se primjenjivala sve do liturgijske reforme II. vatikanskog sabora kao molitva pri euharistiji na sv. misi: »O Bože, Ti si čudesno stvorio čovjeka u njegovu dostojanstvu i još čudsnije ga obnovio; dopusti da kroz tajnu ove vode i vina sudjelujemo u božanstvu Onoga koji se udostojao primiti našu ljudsku prirodu, Isusa Krista, Tvojega sina, našega Gospodina.«⁴ Valja istaknuti s time tijesno povezanu, za ljudska prava vrlo važnu biblijsku poruku o Bogu kao ocu svih ljudi i o bratstvu svih ljudi u Kristu i po Kristu. Općenito, osnovni napatuk novozavjetne poruke, koja je u vjeri u Boga utemeljila ljubav prema Bogu i ljudima, s pravdom kao najmanjom mjerom ljubavi, čvrsta je osnova ljudskih prava. Nadalje, u istome smislu valja napose istaknuti: biblijske iskaze o slobodi kojoj su ljudi bili pozvani kroz Krista (Gal 5,1; 5,13), o jednakosti svih u Kristu (Gal 3,26–28; usp. 1 Kor 12,13; Kol 3,11) i o vjerskoj solidarnosti s onima koji trpe nepravdu (Gal 6,2). No Biblija zna i za stalnu opasnost u kojoj su ljudska prava kršena zbog grijeha, a sve to razvija posebno razumijevanje za institucionalnu zaštitu ljudskih prava koja štite ljudsko dostojanstvo. Dalje, na pozitivnoj strani kršćanske bilance ljudskih prava treba spomenuti činjenicu da se značajno ljudsko pravo slobode svijesti i religije otkupilo krvlju mučenika. Pritom je određena tragika u kasnijoj povijesti Crkve i u tome što se zauzvrat ljudsko pravo na drukčije mišljenje i drukčije vjerovanje nije (uvijek) poštovalo.

³ Dalje usp. Wildmann, G., *Die Herkunftsgeschichte der Menschenrechte in theologischer Sicht*, u: *Jahrbuch f. Christl. Sozialwissenschaften*, sv. 21 (1980), 149–178; O. Höffe, *Die Menschenrechte in der Kirche*, u: *Handbuch der christlichen Ethik*, sv.3, Freiburg/Br. 1982, 234–255; L. Moulin, *Christliche Quellen der Erklärung der Menschenrechte*, u: E. W. Böckenförde – R. Spaeman (izd.), *Menschenrechte und Menschenwürde*. Stuttgart 1987, 16–30; G. Luf, *Menschenrechte im Verständnis der Kirchen*, u: *Staatslexikon*, sv. 3, Freiburg/Br. 1987, 1113–1117.

⁴ Cit. po: *Das vollständige römische Messbuch... im Anschluss an das Messbuch von Anselm Schott*, Freiburg/Br. 1956, 455.

Ne ulazeći sada iscrpnije u negativne i pozitivne strane bilance ljudskih prava u povijesti, napose u povijesti Katoličke crkve, zapamtimo da je, nakon neslavna odbijanja ljudskih prava u enciklici »Mirari vos« (1832.) Grgura XVI., u enciklici »Quanta cura« (1864.) Pija IX. te u silabu (1864.) Lava XIII. s njegovom enciklikom »Rerum novarum« iz 1891. ponovno prihvaćena pozitivna katolička tradicija ljudskih prava i da se Katolička crkva danas ubraja, po riječi i djelu, u najvažnije zaštitnike i unapređivače ljudskih prava, a u mnogim diktaturama često i u one malobrojne uspješne. Iz posljednjih desetljeća, od važnih i za ljudska prava značajnih dokumenata valja spomenuti encikliku »Pacem in terris« Ivana XXIII., u kojoj papa nabraja katalog ljudskih prava kojemu je na čelo stavio izjavu: »Svatom ljudskom zajedničkom životu koji treba biti dobro uređen i plodan mora u temelju biti načelo da je svaki čovjek ličnost. Njegova je priroda opskrbljena razborom i slobodom volje; stoga su mu povjereni prava i dužnosti koji neposredno i istodobno proizlaze iz njegove prirode.«⁵

Među pojedinim pravima spominju se: pravo na život i životno uzdržavanje, moralna i kulturna prava, pravo na štovanje Boga, pravo na slobodan izbor životnog prebivališta, prava u privrednome smislu, prava na stvaranje zajednice, pravo na iseljavanje i useljavanje, kao i prava političkog sadržaja. Složimo se ovdje da su ta prava utemeljena na dostojanstvu čovjekove osobe. Tako npr. u »Pacem in terris« pod br. 20 stoji: »Iz dostojanstva čovjekove osobe potječe i pravo na privredno poduzimanje u svijesti o vlastitoj odgovornosti.« Od izjava važnih za ljudska prava valja zatim spomenuti dokumente II. vaticanskog koncila, posebno objašnjenje vjerskih sloboda, »Dignitas humanae«, u kojemu se pravo na slobodu vjeroispovijesti priznaje kao izraz dostojanstva čovjekove osobe i utemeljuje u Božjoj objavi. Napokon, iz poslijekoncilskog razvoja valja spomenuti poruke dvaju biskupskih sinoda, i to poruku biskupske sinode »De iustitia in mundo« (1971.) te poruku biskupske sinode »Ljudska prava i izmirenje« (1974.). Iz prve poruke posebno treba istaknuti samokritičke iskaze br. 41 i br. 42 »Budući da se Crkva obvezala da svjedoči za pravdu, onda ona i zna i priznaje da onaj koji prisvaja pravo da ljudima govori o pravdi mora ponajprije sam stati pravedan pred njihovim očima« br. 41 i br. 42: »Na vlastitom području Crkve svako pravo mora se bezuvjetno poštivati.« U poruci o ljudskim pravima i izmirenju kao danas naročito ugrožena prava nabrojana su: pravo na život, pravo na hranu, socijalno-ekonomska prava, politička i kulturna prava, kao i pravo na slobodu vjere. U zaključku se ističe: »U svjetlu dodijeljene nam dužnosti evangelizacije i u vezi s našom zadaćom da navješćujemo radosnu poruku, pojačajmo vlastitu odlučnost da u suvremenosti branimo čovjekova prava i zauzmemo se za izmirenje svagdje, u Crkvi i u svijetu.«⁶ Napokon, iz poslijekoncilske ere valja spomenuti angažirane i za ljudska prava važne izjave našega sadašnjeg pape Ivana Pavla II. Jezgra utemeljenosti ljudskih prava u Ivana Pavla II. jest povezivanje dostojanstva osobe, kristologije i

⁵ Pacem in terris, čl. 9.

⁶ Poruka pape i biskupske sinode o »Ljudskim pravima i izmirenju«, u: Kirchliches Verordnungs-Blatt für die Diözese Graz – Seckau XII, 1974, 97–98, 98

ljudskih prava. U smislu etičkog personalizma, pritom nastaje antropološko utemeljenje preko općenitog pozivanja na čovjekovo dostojanstvo. Nadilazi ga zatim kršćansko fundiranje iz posebne biblijsko-kristološke perspektive iz koje bi samo čovjek mogao zaista pojmiti u čemu se sastoji njegovo pravo dostojanstvo, kakav je njegov poziv i njegovo konačno određenje. Kao što se razabire iz njegove posljednje enciklike, enciklike o razvoju »Sollicitudo rei socialis«, papa Ivan Pavao II. promatra ljudska prava u čvrstoj vezi s razvojem ljudi, nacija i naroda. Među ostalim, ondje stoji: »Također, dostojan čovjeka ne bi bio onaj tip razvoja koji ne bi uključivao, postovao i štitio osobna i društvena, privredna i politička ljudska prava, prava nacija i naroda.«⁷ A dalje piše: »Na unutrašnjem području svake nacije vrlo je važno poštovati sva ljudska prava: napose priznavati i prakticirati pravo na život u svakom stadiju njegove egzistencije; prava obitelji, ako je ona osnovna socijalna zajednica ili 'stanica društva'; pravednost u radnim odnosima; prava koja pripadaju životu političke zajednice kao takve; prava iz čovjekova transcendentnog poziva, počevši s pravom na slobodu ispovijedanja i prakticiranja vlastite vjere.«⁸

Toliko o nekim dokumentima kršćanstva, tj. Katoličke crkve, koji podupiru ljudska prava.

3. RAZVOJ LJUDSKIH PRAVA NA SVJETOVNOJ RAZINI

Upravo činjenica da je u prosincu prošle godine u Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda proslavljena 40. obljetnica »Općeg proglašenja o ljudskim pravima« i da će se u kolovozu ove godine slaviti 200. obljetnica »Proglašenja o pravima čovjeka i građanina« u francuskoj revolucionarnoj skupštini podsjeća na to da se mnogi korijeni i branitelji modernih ljudskih prava nalaze na liberalnom izvankršćanskom, izvancrkvenom i protucrkvenom području. Nadalje, treba ukratko spomenuti nekoliko takvih nezaobilaznih dokumenata o ljudskim pravima u državnim ustavima, tj. na razini međunarodnoga prava.

Četvrtog srpnja 1776. kongres u Philadelphiji, na kojem su se okupili predstavnici 13 američkih kolonija, objavio je Proglas o nezavisnosti, koji je Th. Jefferson formulirao ovim riječima: »Slijedeće istine poštujemo kao razumljive same po sebi: da su svi ljudi stvoreni jednaki; da im je njihov Stvoritelj podario određena neotuđiva prava, kojima pripadaju život, sloboda i težnja za srećom.«⁹ Nakon toga su ljudska prava kao osnovna prava ušla u različite državne ustave.

Kada je međunarodna zajednica, nakon užasa drugoga svjetskog rata, započinjala osnivanjem Ujedinjenih naroda kao institucije za osiguranje i obranu mira, tada je bilo samo pitanje dosljednosti da se u novom shvaćanju svijeta kao osnovno pravo i sloboda čovjekove osobe, kao njegovo ljudsko pravo, prizna baš ono ljudsko dostojanstvo koje je netom bilo pogaženo u nacističkoj diktaturi. U članu I. stava 3. Charte ujedinjenih naroda međunarodna suradnja

⁷ Sollicitudo rei socialis, čl. 33.

⁸ Isto, čl. 33.

⁹ Cit. po: Musulin, J. (izd.), Proklamationen der Freiheit, Frankfurt/M. 1959, 63.

u svrhu mira i učvršćivanja »poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, bez razlike u rasi, spolu, jeziku ili religiji«¹⁰ određena je kao jedan od ciljeva Organizacije ujedinjenih naroda. Član 56. istoga stava obvezuje zemlje članice na suradnju radi dostizanja ciljeva spomenutih u čl. 55., u koje se ubrajaju i opće poštovanje i ostvarivanje ljudskih prava.

Desetog prosinca 1948. Generalna skupština Ujedinjenih naroda prihvatila je Opći proglas o ljudskim pravima, koji čini kamen međaš u povijesti i širenju ljudskih prava. U toj deklaraciji UN o ljudskim pravima pravi je put u povijesti neka međunarodna politička organizacija na temelju priznavanja ljudskoga dostojanstva i s pravom na svjetski konsenzus formulirala i proklamirala ljudska prava kao usmjerujuću normu i osnovu svoje djelatnosti. Uz ostalo u preambuli toga proglaša stoji: »Budući da priznavanje svih pripadnika ljudske obitelji, uključujući njihovo dostojanstvo i jednaka i neotuđiva prava, čini temelj slobode, pravednosti i mira u svijetu, (...) Generalna skupština objavljuje ovaj opći proglas o ljudskim pravima, kao zajednički ideal, dostižan svim narodima i nacijama...«¹¹ Zatim slijedi široko zasnovan katalog ljudskih prava, s klasičnim pravima na obranu, osnovnim egzistencijskim pravima, pravima na sudjelovanje i zajemčenim socijalnim pravima. U zaključku se, u 29. članu, govori o osnovnim dužnostima koja nužno korespondiraju s ljudskim pravima.

Doduše, ova deklaracija UN o ljudskim pravima još uvijek nije pravilo koje vrijedi u međunarodnom pravu, ali je postala usmjeravajuća za kasnije parcijalne ili univerzalne međunarodne pravne konvencije, i mjere za zaštitu i razvijanje temeljnih prava i sloboda čovjeka. U tome smislu, među ostalim, valja spomenuti: Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama koja je potpisana 1950. i stupila na snagu 1953., s Evropskom komisijom za ljudska prava i Evropskim sudom kao nadzornim organima; Evropsku socijalnu chartu iz 1961.; konvencije UN o ljudskim pravima, obje potpisane 1966. i pravosnažne od godine, 1976., i to Pakt o privrednim, socijalnim i kulturnim pravima te Pakt o građanskim i političkim pravima; i, napokon, treba spomenuti, u ovome smislu doduše pravno neobavezan, ali pravno relevantan zaključni akt Konferencije o sigurnosti i suradnji u Evropi iz 1975., koji u VII. odjeljku sadrži zahtjev za »poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, uključujući slobodu mišljenja, svijesti, religije ili uvjerenja«.¹² Mogli bismo navesti čitav niz ostalih međunarodnih ugovora i proglaša o zaštiti i unapređivanju ljudskih prava, no ovo što je navedeno moglo bi biti dovoljno da bismo pokazali kako međunarodna zajednica na regionalnoj i univerzalnoj razini jednoznačno uvažava ljudska prava.

¹⁰Charta Ujedinjenih nacija od 26. lipnja 1945. cit. po: Pulte, r. (izd.), Menschenrechten. Texte internationaler Abkommen, Pakte und Konventionen, Leverkusen ²1976, 25–55, 26.

¹¹Opći proglas o ljudskim pravima od 10. prosinca 1948, v. pod 10. 61–67, 61.

¹²Zaključni akti Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji (KESS Helsinki) u: Heidemeyer, W. (izd.), Die Menschenrechte. Erklärungen, Verfassungsartikel, Internationale Abkommen, Paderborn ³1982, 316–318, 317.

4. SADRŽAJ I RAŠČLANJENOST LJUDSKIH PRAVA

Ako je riječ o sadržaju ljudskih prava, ne postoji doduše katalog ljudskih prava koji bi sve države ovoga svijeta priznale kao pravosnažan, no usporedba tekstova o ljudskim pravima u različitim državnim ustavima, međunarodnim konvencijama i proklamacijama pokazuje principijelnu jedinstvenost u čitavom nizu ljudskih prava. U njih ubrajamo ljudska prava koja je R. Herzog¹³ označio kao životna prava, a to su pravo na život i zaštitu tijela, uključujući zabranu mučenja i takozvane pokuse na čovjeku, pravo na zarobljenost samo u određenim slučajevima i uz poštovanje određenih uvjeta slobode, kao i pravo na privredni egzistencijski minimum. Ovamo pripadaju i takozvana prava na slobodu, kao što je pravo na slobodu mišljenja, religioznih i svjetonazornih uvjerenja, oblikovanja i iznošenja stavova, pravo na slobodu okupljanja i ujedinjavanja, stanovanja i korištenja vlasništva, ulaganja vlastite radne snage i slično. U takvim pravima na slobodu, naravno, postoje razlike u shvaćanjima stupnja uvijek zajamčene tj. zaštićene slobode. Takve razlike u shvaćanjima povećavaju se u takozvanim pravima na jednakost i u socijalnim ljudskim pravima, kao npr. u pravu na rad i sl. Pritom treba istaknuti da se socijalna ljudska prava u punome smislu ne smiju shvatiti isključivo kao klasična prava na slobodu, kao subjektivno-javna i izravno protiv države utuživa prava, nego kao objektivne pravne norme koje formuliraju obaveze države kao neposredno vrijedeće pravo, obvezuju državu na pozitivno djelovanje i postaju neposredno izvršivim pravom tek s pomoću izvršnih zakona. U suprotnome, druga bi se ljudska prava negirala, tj. onemogućila, npr. pravom na rad onemogućilo bi se pravo na privatno vlasništvo i proizvodna sredstva te pravo na slobodan izbor radnog mjesta. Ali, ako i ne idemo tako daleko da socijalna čovjekova prava promatramo u strogoj smislu riječi kao prava poput liberalnih prava na slobodu, očita je određena napetost između tih dviju kategorija, napetost koja je, uostalom, vidljiva i u UN, gdje zemlje trećega svijeta, razumljivo, zahtijevaju više obzira prema socijalnim čovjekovim pravima i stoga su spremne zadovoljiti se ograničavanjem, tj. povređivanjem liberalnih prava na slobodu. Uostalom, ovdje se očrtava i prastara napetost između jednakosti i slobode kojom zaista obiluju sva ljudska prava. Upravo u interesu čovjekova dostojanstva bit će prijeko potrebno konstruktivno, a ne destruktivno razrješavanje tog odnosa napetosti u smjeru neke ravnoteže, a pritom i stalan oprez pred tiranijom jedne vrijednosti nad drugom. Prije svega, riječ je o tome da se poštuju suprotni uvjetni odnosi između pojedinih kategorija ljudskih prava, tj. da se prije svega teži pravednoj raspodjeli dobara ovoga svijeta kao važnoj osnovi svih ljudskih prava, a time respektiranju i zaštiti čovjekova dostojanstva.

Već niz godina u znanstvenoj literaturi i u Ujedinjenim narodima raspravlja se o široj kategoriji ljudskih prava, o takozvanim kolektivnim pravima, tj. ljudskim pravima »treće generacije«, kao što su npr. čovjekovo pravo na zdrav

¹³Herzog, R., Friede und Menschenrechte, u: Wilkens, E. (izd.), Christliche Ethik und Sicherheitspolitik, Frankfurt / M. 1982, 88–89, 93ss.

okoliš. Ne upuštajući se poblize u određivanje za takva ljudska prava ili protiv njih, utvrdimo jedno: koliko god bila važna apelativna funkcija takvih ljudskih prava s obzirom na vitalne interese života i preživljavanja, ipak se ne smije previdjeti problematičnost takvih kolektivnih prava, budući da bi, zbog velike proizvoljnosti u tumačenju i primjeni moglo doći do ugrožavanja i nepoštovanja prava koja su nužno vrijedna poštovanja.

5. UGROŽAVANJE LJUDSKIH PRAVA

Tako smo dospjeli do problema ugrožavanja ljudskih prava. Upravo spomenuto ugrožavanje može se označiti kao ugrožavanje inflacijom govora o ljudskim pravima. Brojnim formulacijama ljudska se prava mogu isprazniti od sadržaja, mogu se isprazniti od sada bar pojmovno sigurnih ljudskih prava, a može se još više zaoštriti konkurencija između pojedinih ljudskih prava i tako na kraju učiniti medvjeda usluga ljudskim pravima i čovjekovu dostojanstvu.

Slijedeća je velika opasnost za ljudska prava u njihovoj reinterpetaciji, tj. instrumentaliziranju. Najpoznatiji i za to najznačajniji primjer jest značenje ljudskih prava unutar marksizma-lenjinizma. Dok u slobodno-demokratskim ustavima ljudska prava predstavljaju subjektivna, individualna prava pojedinca, koja mu priznaju snagu ljudskog bića i mogu vrijediti i protiv države, u marksizmu-lenjinizmu ljudska su prava odobrenje države pojedincu da može ispunjavati svoju funkciju kao dio kolektiva. Dakle, tu također nema prirodnih, neotuđivih ljudskih prava.

Dakako, takvim ideologiziranjem, finaliziranjem i instrumentaliziranjem lako se može pervertirati ideja ljudskih prava. U pravu je R. Herzog kada kaže: »Razumije se samo po sebi da se time izvorni smisao ljudskih prava, bar minimalna pozicija jedinke nasuprot državi i ukupnome društvenom sistemu, ograničava, preobraća u svoju suprotnost.«¹⁴

Kakvog onda smisla imaju, s obzirom na takve ideološke reinterpetacije, konvencije o ljudskim pravima potpisane i u istočnim državama i priznavanje ljudskog prava u helsinškim zaključcima koje su potpisale i istočne države? Služi li nešto takvo samo boljoj propagandi? Ne mora biti.

Jer, takvi su dokumenti stvarali i stvaraju temelj i prizivnu instanciju za različite pokrete za građanska prava u istočnoj Evropi, kao Grupa Helsinki u Sovjetskom Savezu, Komitet za zaštitu radnika u Poljskoj koji je zatim preimenovan u Komitet za društvenu samoupravu (KOR) koji je stvorio zametak »Solidarnosti«, te pokret »Charta 77« u Čehoslovačkoj. Osim toga, nakon zaključaka KESS-a u Helsinkiju uskraćivanje ljudskih prava postalo je određeno temom razgovora između zemalja sudionica, kako su pokazale dosadašnje konferencije nakon Helsinkija. Nije neopravdana nada da će ovakvi razgovori i dogovori, uključujući i u posljednje vrijeme započete pregovore o sigurnosti i suradnji u Evropi (KEZ), dovesti do poboljšanja situacije na području ljudskih prava. Povoda za nadu daju i »glasnost« i »perestrojka«.

¹⁴Herzog, Friede und Menschenrechte, 96.

Druga je opasnost za ljudska prava u tome što se ona upotrebljavaju kao oružje u ideološkoj borbi. Time se u nekoj vrsti fiksacije na isključivo neprijateljevo ugrožavanje ljudskih prava previđa ugrožavanje istih prava na vlastitoj strani, tj. takve se povrede prava u svojoj sredini zanemaruju. Ovdje moramo prevladati, tj. izbjeći farizejski govor o ljudskim pravima i najprije počistiti pred svojim vratima, odnosno ukloniti gredu iz vlastitoga oka prije no što se latimo trna u oku svojega bližnjega. Napokon, treba spomenuti još jednu vrstu ugrožavanja ljudskih prava koja je također slična farizejstvu: radi se o gotovo inflacijskome verbalnom priznavanju ljudskih prava u dokumentima i govorima nasuprot nepoštovanju ljudskih prava u praksi. O poštovanju i ovdje će najbolje svjedočiti djelo. Na to smo svi mi pozvani.